

Наукові записки екологічної лабораторії [УДПУ ім. Павла Тичини] : [зб. наук. праць / наук. ред. Акімов І. А. та ін.]. – К. : Видавництво «Міленіум», 2011. – Вип. 8. – С. 51–56.

МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

Металургійний комплекс України включає понад 400 підприємств, причому переважну частину галузі становить саме чорна металургія. До неї належать близько 350 українських підприємств: гірничо-збагачувальні комбінати, заводи з виробництва чорних металів, коксохімічні та трубні заводи. За обсягами виробництва чорна металургія посідає перше місце серед промислових галузей економіки країни. Обсяг вироблюваної нею продукції досягає 30% від загального виробництва, вона дає понад 40% валютних надходжень; у галузі зайнято майже 10% працюючих, тому чорна металургія має для України найважливіше економічне й соціально-політичне значення.

Проаналізувавши статистичні дані, ми дійшли висновку, що в економіці склалася непроста ситуація. За січень-жовтень 2005-го обсяги промислового виробництва порівняно з відповідним періодом 2004-го зросли на 5%. При цьому в жовтні 2005-го порівняно з жовтнем минулого року виробництво промислової продукції скоротилося на 0,9%. У видобувній промисловості приріст продукції дорівнював 2,8%. Збільшення випуску продукції спостерігалось у видобутку металевих руд на 7,4%, вугілля й торфу – на 0,1%. Видобуток нафти та природного газу зріс відповідно на 0,2 і 0,7% і становив 1456 тис. тонн і 9,5 млрд. кубометрів.

У металургії й обробці металу спостерігалось скорочення щомісячних обсягів виробленої продукції порівняно з відповідним періодом минулого року.

У виробництві кольорових металів обсяги продукції знизилися на 39,3%, металевого литва – на 13,3, інших видів первинної обробки чавуну та сталі – на 2,3%. Разом із цим на підприємствах із виробництва чавуну, сталі й феросплавів приріст продукції становив 1,6%, труб – 17,8, в обробці металів – 10,2%. За цей період 2005 року виплавлено 15,3 млн. тонн чавуну, 13,6 млн. тонн сталі, випущено 11 млн. тонн готового прокату та 1,2 млн. тонн труб і профілів порожнистих із чорних металів. Значний приріст спостерігався у виробництві машин для металургії (32,5%).

Українські металургійні підприємства збільшили експорт своєї продукції в за цей період порівняно з відповідним періодом 2004-го на 3,1%, до 7,598 млн. тонн. Виручка від закордонних поставок зросла на 49,3% – до 3,099 млрд. дол. Експорт напівфабрикатів знизився на 6,9% – до 2,48 млн. тонн (32,6% у загальних обсягах експорту) при зростанні валютних надходжень на 30,6%, до 845,9 млн. дол. (27,3% у загальній виручці). Високий попит у світі на прокат і підвищення цін 2004 року зумовили зростання рентабельності в металургії і, як результат, швидке нарощування запасів готової продукції. За даними Мінпромполітики, на кінець минулого року світове виробництво сталі на 14–15 млн. тонн перевищило рівень її споживання.

За оцінками Міжнародного інституту чавуну та сталі, фактичні темпи зростання виробництва в металургії (7%) у цей період майже вдвічі перевищували темпи зростання споживання (3,8%). Китай, наростивши виробництво металу до рекордних 330–340 млн. тонн, різко знизив імпорт сталі, а також істотно збільшив її експорт на ринки сусідніх країн. Україна вже майже втратила ринок Китаю (поставки скоротилися на 76,1%), експорт до інших країн регіону впав на 5,5%. Зростання на 8,8% поставок у Туреччину й на 44,4% – у країни Близького Сходу виявилось слабкою розрадою: за своєю місткістю ці ринки не порівнянні з Китаєм і Південно-Східною Азією.

Природно, Україну, третього за величиною експортера чорних металів у світі, такий стан справ зачепив вельми відчутно. На це вплинула безліч чинників, основними з яких є підвищення цін на залізорудну сировину, зростання вартості газу й електроенергії.

Збільшення тарифів на залізничні вантажоперевезення в середньому на 50% із квітня цього року ще більше ускладнило ситуацію. У результаті цього кроку втрати тільки окремо взятого Маріупольського меткомбінату ім. Ілліча становлять майже 1 млн. грн. на добу.

Прогнозуючи нестабільність попиту традиційних регіональних лідерів металоспоживання минулих років, низка найбільших меткомбінатів («Криворіжсталь», ММК ім. Ілліча, Макіївський меткомбінат та ін.) зупинили частину своїх виробничих потужностей, із експлуатації вже виведено 12 із 44 доменних печей, багато металургійних виробництв стали на вимушені ремонти.

Попри це, 2004 рік став для українських металургів надзвичайно вдалим. Найбільші меткомбінати «Криворіжсталь» і ММК ім. Ілліча одержали чистий прибуток по 2 млрд. грн. кожен, «Азовсталь» – 960,187 млн., «Запоріжсталь» – 810 млн. грн. Для порівняння: 2003 року «Криворіжсталь» отримала 870,88 млн. грн. чистого прибутку, Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча – 820,317 млн., «Азовсталь» – 256,44 млн., «Запоріжсталь» – 639,195 млн. грн.

Не відставали й гірничо-збагачувальні підприємства, які в результаті зростання попиту на метал почали одержувати значно більші доходи від продажу залізорудної сировини: 2004 року чистий прибуток Центрального ГЗК досяг 337,6 млн. грн. (2003 рік підприємство закінчило зі збитком у 5,727 млн. грн.), Північного ГЗК – 546,48 млн. грн. (2003 року – лише 15,632 млн.).

Нині виробництво металу залишається рентабельним, проте ніхто не може дати точний прогноз на найближче майбутнє – як поведеться ринок.

Вітчизняна металургія практично повністю забезпечена сировиною. Для стабільної роботи металургійних велетнів необхідно створити можливості, за

яких їм належали б і гірничо-збагачувальні комбінати, і підприємства коксохімії. Важливим є й фінансування наукових досліджень у галузі металургії.

Витіснення з Південно-Східної Азії – наслідок технічного застою української металургії. Якщо донедавна Україна ще конкурувала за собівартістю з китайськими заводами, то останніми роками навіть вони далеко обійшли нас і за цим показником. Необхідним є тотальне переозброєння галузі в найкоротші терміни. Маючи добре географічне розташування – так звані короткі плечі (близькість джерел сировини й виходу на кінцевого споживача), Україна не подбала про якісні перетворення в металургії. Зношеність основних фондів у галузі перевищує 60%. У передових країнах на реконструкцію виробничих потужностей інвестується близько 25–35 дол. на тонну сталі. В Україні торік усі власники меткомбінатів вклали всього 600 млн. дол. Технологічне відставання України вимірюється десятками років. Приміром, Франція розпочала кардинальне реформування металургійної галузі ще з кінця 1970-х. Протягом 10–15 років вкладання французьких металургів (за адекватного українському обсягу виплавки сталі) щороку перевищували 2 млрд. дол., або близько 80 дол./т. Результат очевидний: сьогодні французькі меткомбінати є одними з найпросунутіших у світі: майже вся сталь плавиться конвертерним способом. А в Україні 45% металу виходить із старих мартенівських печей.

Проте, українська сталь не поступається за своїми технічними характеристиками світовим аналогам. Українські мартени, завдяки раціоналізаторським досягненням, сьогодні доведено майже до досконалості. Приміром, найвищі техніко-економічні характеристики має продукція комбінату «Запоріжсталь», котрий усю сталь виробляє виключно мартенівським способом. Модернізація металургійних заводів – процес надзвичайно затратний. Можна говорити про два напрями модернізації виробництва: технічний і енергетичний. Очевидно, що відразу замінити всі мартенівські печі конвертерами й електроплавильними установками не

вийде. Потрібен перехідний варіант, адаптований до українських реалій. Одним із них може стати використання установок типу «під-ківш» і безперервного розливу сталі. У цьому разі мартенівська піч потрібна лише для отримання дешевого металевого розплаву, тоді як доведення до потрібних властивостей здійснюється на сучасних установках. В українських умовах це найприйнятніший варіант. Саме цим шляхом сьогодні пішли Єнакіївський і Алчевський меткомбінати та Дніпровський меткомбінат ім. Дзержинського.

Кардинально зменшити енерговитрати можна використанням так званих ливарно-прокатних модулів. Це автоматизований процес, який поєднує безперервне лиття та прокат без додаткового нагрівання (а отже, і витрати дорогих паливних ресурсів). Утім, варто розрізняти необхідність зниження енерго- й ресурсовитратності виробництва напівфабрикатів і вихід на ринок із новою продукцією. Останнє в умовах жорсткої конкуренції з боку високотехнологічних світових виробників прокату може бути вкрай ризикованим кроком.

З огляду на це на перший план виходить проблема експортної залежності українських металургів. Сьогодні в країні залишається не більш як 20% виробленої металопродукції, тоді як, приміром, у Росії – 50–60%. Як результат, втрати українських виробників через різкі кон'юнктурні коливання, подібні до нинішніх, будуть незрівнянно більшими, ніж у сусідів. Саме цей чинник утримує вітчизняних металургів від початку масштабного виробництва затребуваних на зовнішньому ринку напівфабрикатів.

Однією з найсерйозніших проблем є управління «людським ресурсом». Теоретично саме тут можна було б заощадити чималі гроші. Загальносвітовою тенденцією стало зниження кількості зайнятих у металургії: за останні 25 років металургійна промисловість Великої Британії скоротила 82% робочих місць, Франції – 75, США – 66%, при цьому обсяги виробництва зросли. Це означає, що і в Україні робочі місця в ГМК скорочуватимуться. Приміром, на думку керівництва ДМК ім.

Дзержинського (3 млн. тонн сталі на рік), із 19 тис. чоловік працююча третина є просто баластом. Людей залишають на робочих місцях тільки для того, аби уникнути соціального вибуху (аналогічна ситуація у вуглепромі). Проте, якщо рентабельність у металургів падатиме, скорочення робочих місць неминуче. А отже, уряд має готуватися до цього, стимулюючи створення нових робочих місць на інших виробництвах, найкраще – в малому й середньому бізнесі.